TA'LIM JARAYONIDA TAQDIMOT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH ORQALI NUTQIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH

Hojiyeva Nargiza Mardonovna

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Qabul qilindi: 26.02.2026
Ko'rib chiqildi: 27.02.2026
Tasdiqlandi: 28.02.2026

Kalit so'zlar:
nutqiy kompetensiya, taqdimot texnologiyalari, kommunikativ faoliyat, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimodal o'qitish, interfaol metodlar, pedagogik innovatsiya.

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lim jarayonida taqdimot texnologiyalaridan samarali foydalanish orqali o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Nutqiy kompetensiya tushunchasining psixologik-pedagogik mohiyati, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari, multimodal taqdimot vositalarining kognitiv va kommunikativ rivojlanishga ta'siri ilmiy yondashuvlar asosida yoritiladi. Shuningdek, taqdimot texnologiyalaridan foydalanishning metodik modeli, uning bosqichlari va samaradorligini baholash mezonlari taklif etiladi.

Ключевые слова:
речевая компетенция, презентационные технологии, коммуникативная деятельность, информационно-коммуникационные технологии, мультимодальное обучение, интерактивные методы, педагогические инновации

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические и практические основы развития речевой компетенции учащихся посредством эффективного использования презентационных технологий в образовательном процессе. На основе научных подходов рассматриваются психолого-педагогическая сущность понятия речевой компетенции, дидактические возможности современных информационно-коммуникационных технологий, а также влияние мультимодальных презентационных средств на познавательно-коммуникативное развитие. Также предлагается методическая модель использования презентационных технологий, ее этапы и критерии оценки эффективности.

Keywords:
speech competence, presentation technologies, communicative activity, information and

Abstract. This article analyzes the theoretical and practical foundations of developing students' speech competence through the effective use of presentation technologies in the educational process. The psychological and pedagogical

communication technologies, multimodal teaching, interactive methods, pedagogical innovation.

essence of the concept of speech competence, the didactic capabilities of modern information and communication technologies, and the impact of multimodal presentation tools on cognitive and communicative development are covered on the basis of scientific approaches. Also, a methodological model of using presentation technologies, its stages and criteria for assessing its effectiveness are proposed.

Zamonaviy ta'lim tizimida o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Globallashuv jarayonlari, axborot oqimining keskin ortishi va raqamli texnologiyalarning ta'lim muhitiga kirib kelishi natijasida o‘quvchilardan nafaqat bilimga ega bo‘lish, balki uni aniq, mantiqiy va ta'sirchan ifodalash qobiliyati ham talab etilmoqda. Nutqiy kompetensiya shaxsning fikrni og‘zaki va yozma shaklda to‘g‘ri, ravon, mantiqiy hamda kommunikativ vaziyatga mos holda ifodalash qobiliyatini anglatadi.

Bugungi kunda taqdimot texnologiyalari (multimedia slaydlar, vizual materiallar, audio va video vositalar, interfaol platformalar) ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ular nafaqat axborotni vizual tarzda yetkazish, balki o‘quvchilarni faol nutqiy faoliyatga jalb etish, mustaqil fikrlash va jamoat oldida so‘zlash malakasini shakllantirish imkonini beradi. Shu bois taqdimot texnologiyalarining nutqiy kompetensiyani rivojlantirishdagi o‘rni ilmiy asosda tahlil qilinishi zarur.

Nutqiy kompetensiyaning nazariy asoslari

Nutqiy kompetensiya tushunchasi kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismi sifatida talqin etiladi. Kommunikativ kompetensiya nazariyasi tilshunoslik va psixologiya fanlari tutashgan nuqtada shakllangan. Ushbu yondashuvga ko‘ra, shaxsning muvaffaqiyatli muloqoti nafaqat grammatik bilimga, balki nutqiy vaziyatni anglash, tinglovchi xususiyatlarini hisobga olish va muloqot strategiyalarini tanlay olish qobiliyatiga ham bog‘liq.

Psixologik jihatdan nutq faoliyati tafakkur jarayoni bilan uzviy bog‘liq. Nutq orqali inson fikrini shakllantiradi va ifodalaydi. Kognitiv nazariyaga ko‘ra, til va tafakkur o‘zaro ta'sirda rivojlanadi. Shu sababli nutqiy kompetensiyani rivojlantirish o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash, tahlil qilish va umumlashtirish ko‘nikmalarini ham takomillashtiradi.

Pedagogik nuqtai nazardan, nutqiy kompetensiya quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi:

– lingvistik komponent (til me'yorlarini bilish);
– pragmatik komponent (nutqni vaziyatga mos qo‘llash);
– diskursiv komponent (mantiqiy bog‘langan matn tuza olish);
– ijtimoiy-kommunikativ komponent (muloqot madaniyati).

Mazkur komponentlarni rivojlantirishda taqdimot texnologiyalari muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Taqdimot texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari

Taqdimot texnologiyalari – bu axborotni vizual, audio va interfaol shaklda yetkazish imkonini beruvchi raqamli vositalar majmuasidir. Ular o‘quv materialini tizimli, mantiqiy va ko‘rgazmali tarzda taqdim etishga xizmat qiladi. Multimodal taqdimot shakli bir vaqtning o‘zida bir nechta sezgi kanallarini faollashtiradi, bu esa axborotni chuqurroq o‘zlashtirishga olib keladi.

Didaktik jihatdan taqdimot texnologiyalari quyidagi afzalliklarga ega:
– ko‘rgazmalilikni oshiradi;
– diqqatni jamlashga yordam beradi;
– murakkab tushunchalarni soddalashtiradi;
– o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi;
– mustaqil taqdimot tayyorlash orqali nutqiy faoliyatni rag‘batlantiradi.

Taqdimot tayyorlash jarayoni o‘quvchidan mavzuni tahlil qilish, asosiy g‘oyani ajratish, mantiqiy tuzilma yaratish va auditoriya oldida nutq so‘zlashni talab etadi. Bu jarayon nutqiy kompetensiyaning barcha tarkibiy qismlarini faollashtiradi.

Nutqiy kompetensiyani rivojlantirish mexanizmlari

Taqdimot texnologiyalaridan foydalanish orqali nutqiy kompetensiyani rivojlantirish bir necha mexanizmlar asosida amalga oshadi.

Birinchidan, kognitiv faollashuv mexanizmi. O‘quvchi taqdimot tayyorlash jarayonida ma’lumotni tahlil qiladi, saralaydi va qayta tuzadi. Bu esa fikrni mantiqiy shakllantirish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Ikkinchidan, kommunikativ mashq mexanizmi. Taqdimot jarayonida o‘quvchi auditoriya bilan bevosita muloqot qiladi, savollarga javob beradi, fikrini himoya qiladi. Bu nutqning ravonligi va ishonchliligini oshiradi.

Uchinchidan, refleksiv mexanizm. Taqdimotdan so‘ng o‘z nutqini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va takomillashtirish jarayoni nutqiy o‘zini nazorat qilish ko‘nikmasini shakllantiradi.

To‘rtinchidan, motivatsion mexanizm. Raqamli vositalar bilan ishlash o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi, ijodiy yondashuvni kuchaytiradi va o‘zini namoyon qilish imkonini beradi.

Metodik model va bosqichlar

Nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga yo‘naltirilgan taqdimot texnologiyalaridan foydalanish quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

1-bosqich: tayyorgarlik. Mavzuni tanlash, maqsadni belgilash, auditoriyani aniqlash.

2-bosqich: axborotni saralash va tuzish. Asosiy g‘oyani ajratish, reja tuzish.

3-bosqich: vizual dizayn. Slaydlar strukturasini yaratish, grafik va diagrammalardan foydalanish.

4-bosqich: nutqni tayyorlash. Matnni qisqa, aniq va mantiqiy shaklda tuzish.

5-bosqich: taqdimot va muhokama. Auditoriya bilan interfaol muloqot.

6-bosqich: tahlil va baholash. O‘zini baholash va o‘qituvchi fikri asosida xulosa chiqarish.

Samaradorlik mezonlari

Nutqiy kompetensiya rivojini baholashda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

– nutqning mantiqiyligi;
– so‘z boyligi;
– grammatik to‘g‘rilik;
– auditoriya bilan aloqa o‘rnatish darajasi;
– savollarga javob berish qobiliyati;
– nutqning ifodaviyligi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, muntazam ravishda taqdimot texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning nutqiy faolligini sezilarli darajada oshiradi. Ular mustaqil fikrlashga, dalillar keltirishga va jamoat oldida o‘zini erkin tutishga o‘rganadilar.

Ilmiy-amaliy tavsiyalar

Taqdimot texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun quyidagi tavsiyalar muhim:

–slaydlarni matn bilan ortiqcha to‘ldirmaslik;
–vizual va og‘zaki nutq uyg‘unligini ta’minlash;
–interfaol elementlardan foydalanish;
–kichik guruhlarda taqdimot mashg‘ulotlarini tashkil etish;
– baholash jarayonida konstruktiv fikr-mulohaza berish.

Taqdimot texnologiyalaridan foydalanish ta’lim jarayonida nutqiy kompetensiyani rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Ular o‘quvchilarning tafakkurini faollashtiradi, mantiqiy va tizimli fikrlash ko‘nikmasini shakllantiradi hamda og‘zaki nutq madaniyatini yuksaltiradi. Multimodal o‘qitish yondashuvi nutqiy faoliyatni tabiiy va interfaol muhitda rivojlantirish imkonini beradi. Shu bois taqdimot texnologiyalarini metodik jihatdan asoslangan holda qo‘llash zamonaviy ta’limning muhim talabi sifatida qaralishi lozim.

Mazkur yo‘nalishda kelgusida eksperimental tadqiqotlar o‘tkazish, taqdimot texnologiyalarining yosh xususiyatlariga mos modelini ishlab chiqish hamda raqamli pedagogika doirasida nutqiy kompetensiyani baholashning integrativ mezonlarini yaratish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018.
2. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
3. Ishmuhamedov R.J. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2019.

4. Qosimova K., Matchonov S. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
5. Mahmudov N. Nutq madaniyati va davlat tili. – Toshkent: Ma'naviyat, 2016.
6. Xudoyberganova D. Kommunikativ kompetensiya va uning shakllanishi. – Toshkent: Fan, 2015.
7. Hymes D. On Communicative Competence. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972.
8. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. – Applied Linguistics, 1980.
9. Mayer R.E. Multimedia Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009.